

РОЗДІЛ 1

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

УДК 159.9.923:371.03

Вадюник Віталія Іванівна, бакалавр спеціальності
«Практична психологія», Мукачівський державний університет.
Науковий керівник – канд. психол. наук, доцент Марценюк М. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Однією з найскладніших і ключових проблем педагогічної теорії і практики є проблема особистості та її розвитку в спеціально організованих умовах. Вона має різні аспекти, тому розглядається різними науками: фізіологією, соціологією, педагогікою, дитячою та педагогічною психологією, тощо. Педагогіка та психологія вивчає і виявляє найбільш ефективні умови для гармонійного розвитку особистості в процесі навчання і виховання. Одним з провідних завдань загальноосвітньої школи є формування у школярів бажання й уміння вчитися, виховання потреби й здатності до навчання упродовж усього життя. Тож не даремно серед пріоритетних функцій освіти, крім виховної і розвивальної, визначено загальнонавчальну функцію. А вміння вчитися – ключовим компонентом особистості.

Уміння вчитися передбачає формування індивідуального досвіду участі школяра в навчальному процесі, вміння, бажання організувати свою працю для досягнення успішного результату; оволодіння вміннями та навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки. Вміння вчитися як ключовий компонент особистості до свого складу включає когнітивний (пізнавальний), емоційно-вольовий, інформаційний, комунікативний та творчий компоненти [4].

Новітня система освіти, на відміну від класичної, розглядає учня як суб'єкта, а не об'єкта навчальної діяльності. Відповідно до цього принципу, учень виступає повноцінним учасником навчального процесу, і навчання відбувається не за авторитарним стилем учителя, а за умови активної взаємодії педагога та учнів, що, власне, і є основою педагогічного процесу.

Проблема співвідношення навчання і розвитку є не тільки методологічно, але й практично значущою. Над цими питаннями працювали І. Герbart, Д. Ельконін, Л. Занков, М. Монтесорі, Ж.-Ж. Руссо, Р.Штейнер, В. Давидов, Л. Виготський, М. Скрипник та ін.

Під навчанням слід розуміти не процес "передачі" готових знань від учителя до учня, а широка взаємодія між ними, спосіб здійснення педагогічного процесу з метою розвитку особистості, шляхом організації засвоєння наукових знань і способів діяльності. Це процес стимулювання і керування зовнішньою і внутрішньою активністю учня, у результаті якої відбувається засвоєння людського досвіду. Під розвитком стосовно до навчання розуміють дві різні, хоча і тісно взаємозалежні один з одним, явища:

- власне біологічне, органічне дозрівання мозку, його анатомо-біологічних структур;
- психічне (зокрема, розумовий розвиток) як певна динаміка його рівнів, як свого роду розумова дозрівання.

У психолого-педагогічній науці склалися, щонайменше, три точки зору на співвідношення навчання і розвитку. Перша і найпоширеніша полягає в тому, що навчання і розвиток розглядаються як два незалежних один від одного процеси. Але навчання ніби надбудовується над дозріванням мозку. Таким чином, навчання розуміється як суто зовнішнє використання можливостей, які виникають у процесі розвитку. Ст. Штерн писав, що навчання йде за розвитком і пристосовується до нього. А оскільки це так, то не треба втручатися в процес розумового дозрівання, не треба заважати йому, а терпляче і пасивно

чекати, поки дозріють можливості для навчання. Вчені, які дотримуються другої точки зору, об'єднують навчання і розвиток, ототожнюючи той та інший процеси (Е.Торндайк).

Третя група теорій об'єднує перші дві точки зору і доповнює їх новим положенням: навчання може йти не тільки услід за розвитком, не тільки нога в ногу з ним, але і попереду розвитку, просуваючи його далі й зумовлювати в ньому новоутворення. Цю істотно нову ідею висунув Л. С. Виготський. Він обґрунтував тезу про провідну роль навчання у розвитку особистості. У зв'язку з цим Л. С. Виготський виділив два рівні розумового розвитку дитини. Перший - рівень актуального розвитку як наявний рівень підготовленості учня, котрий характеризується тим, які завдання він може виконати цілком самостійно. Другий, більш високий рівень, який він назвав зоною найближчого розвитку, означає те, що дитина не може виконати самостійно, але з чим він справляється з невеликою допомогою. Те, що сьогодні дитина робить за допомогою дорослого, як зазначав Л. С. Виготський, завтра він буде робити самостійно, те, що входило в зону найближчого розвитку, у процесі навчання перейде на рівень актуального розвитку [1].

Психічний розвиток дитини як її цілісний особистісний розвиток в педагогічному процесі здійснюється одночасно по трьох лініях:

- особистісна сфера (розвиток соціальної поведінки, спрямованості, ціннісних орієнтацій, самосвідомості);
- психологічна структура та зміст діяльності (виникнення й розвиток цілей, мотивів діяльності й розвиток їхнього співвідношення, освоювання способів і засобів діяльності);
- пізнавальна сфера (становлення інтелекту, розвиток механізмів пізнання).

Таким способом людський індивід розвивається відповідно як особистість, суб'єкт діяльності та суб'єкт пізнання [2].

У ході організованого навчально-виховного процесу змінюються різні аспекти психічного устрою дитини: відбувається накопичення знань і уявлень учня, удосконалення та зміна його способів і вмінь виконувати різноманітні дії, формуються нові установки й цінності, мотиви й інтереси, загальні якості особистості. В цілісному розвитку дитини як учня й вихованця необхідно виділяти три основні напрями прогресивних змін:

1. Розвиток знань і способів активності в ході навчання;
2. Розвиток психологічних механізмів застосування засвоєних способів дій, насамперед таких узагальнених прийомів розумової діяльності, як абстрагування, порівняння, узагальнення, аналіз і синтез, які проявляються в різних видах (навчальні предмети) і навіть типах діяльності;
3. Розвиток загальних якостей особистості (особистісної спрямованості, психологічної структури діяльності, свідомості й мислення).

В останньому випадку розвиток особистісної спрямованості полягає у формуванні провідного типу спрямованості особистості учня (на навчання, на пізнання або на взаємовідносини з навколишніми). На моделі формування навчальної діяльності вперше в онтогенезі відбувається становлення цілісної, завершеної психологічної структури діяльності як такої з її мотиваційним, орієнтовно-організаційним, виконавським і рефлексивно-оцінковим компонентами. Розвиток механізмів свідомості й мислення йде по шляху від установлення асоціативних зв'язків як провідного механізму функціонування свідомості першокласника через конкретний зв'язок у початковій школі та конфубулятивний, притаманний учням середніх класів до цілісного зв'язку на основі сутнісних ознак, який як механізм свідомості й мислення старшокласників є верхівкою розвитку [5].

Ефективність педагогічного процесу, щодо формування особистості залежить і від того, наскільки успішною є реалізація таких його принципів: цілісність підходу до виховання; неперервність виховання; цілеспрямованість у вихованні; інтеграція та диференціація спільної діяльності педагогів і вихованців; природо-відповідність; культуро-відповідність; виховання в діяльності; єдність та адекватність управління і самоуправління; оптимізація (відповідність методів і прийомів діяльності меті й змісту педагогічного процесу, реальній психологічній ситуації); єдність вимог і поваги до особистості дитини [2].

В основі новітньої системи освіти лежить особистісно-орієнтований підхід, який базується на принципі гуманістичного спрямування у філософії, психології та педагогіці, розроблений Карлом Роджерсом. Даний підхід ґрунтується на таких засадах:

– індивід перебуває в центрі світу, який постійно змінюється: для кожного значущим є власний світ сприйняття навколишньої дійсності, цей внутрішній світ не може бути до кінці пізнаним будь-ким ззовні;

– людина сприймає навколишню дійсність крізь призму власного відношення та розуміння;

– індивід прагне до самопізнання та самореалізації, йому властива внутрішня здатність самовдосконалюватись;

– взаєморозуміння, необхідне для розвитку індивіда, може досягатись тільки в результаті спілкування.

Особистісно-орієнтований підхід спрямований на формування цілісної, всебічно розвиненої особистості учня. Для повної реалізації цього підходу необхідно переосмислити цілі, зміст і завдання освіти та впровадити нові форми, методи роботи у навчально-виховний процес. Крім того, необхідно створювати новітні технології, що враховували б індивідуальні особливості учнів з метою формування їх успішності. Адже саме перші успіхи, які дитина переживає під час навчання, створюють перспективу досягнення успіху у подальшому житті.

На кожному етапі навчання в особистості учнів накопичується чимало якісних та кількісних змін. Перетворення кількісних змін в якісні впливає на внутрішні можливості учнів і цим самим перебудовує зовнішні умови їх навчання. Процес перетворення кількісних змін в якісні є неперервним і реалізується в розвитку, навчанні та вихованні особистості учня. Проміжні та кінцеві результати перетворювального процесу відображаються у змінах, що характеризують особистісне зростання кожного учня.

Література

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология // Психология: классические труды. М., 1996.... [Источник: <http://psychlib.ru/mgppu/zim/zim-001-.htm>].
2. Кононенко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості /О.Л.Кононенко. – К.: Либідь,1998. – 255 с.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій). [2-ге вид.]: Навч. посібник /В.П.Кутішенко— К.: Центр учбової літератури, 2010. — 128 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник [для студ. пед. фак.] / О.Я. Савченко. – К. : Генеза, 2002 – 422 с
5. Сергєєнкова О. П. Педагогічна психологія. Навч. посібник/ Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В/ – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.

УДК 371.2.034:373.31

Герц Марина Іванівна, Говдош Альона Василівна,
магістри спеціальності «Початкова освіта»,
Мукачівський державний університет

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У КОНТЕКСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

В сучасних умовах, коли динамічна і іноді непередбачена соціально-політична обстановка в країні значно ускладнила виховний процес, коли підрастаюче покоління, ввібравши в себе всі недоліки суспільства в його переломний період, стає все більше таким же непередбаченим, проблеми моральності, моральної культури виходять на одне з перших місць.

Але, що ж таке мораль і моральність та як формувати на сучасному етапі морально свідому особистість? Над цим питанням неодноразово замислювались філософи, педагоги і мислителі минулого та сьогодення.

Обґрунтування ідеалу національної освіти належить К.Д.Ушинському, де важливе місце займають питання виховання, у яких він спирався на ідею гармонійного розвитку

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>